

УДК 811.161.2'373.2

НАЙМЕНУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ КУРГАНІВ В АСПЕКТІ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

Ірина Зух, Галина Тимошик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, ауд. 233, 79001 Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: halyna.tymoshyk@gmail.com*

Подано лінгвокраїнознавчий матеріал, що міститься в найменуваннях курганів і сприяє поглибленню знань чужоземного студента про історію, культуру, традиції українців, а також допомагає пізнати фрагмент мовної картини світу українського народу. Запропонована систематизація та вивчення цієї групи онімної лексики крізь призму лексикографічного опрацювання.

Ключові слова: топонім, меморатив, назви курганів, лінгводидактичний аспект, лінгвокраїнознавчий словник.

Топоніми – важливий предмет для лінгвокраїнознавчих студій, адже вони є частиною культури та соціального устрою певної країни в означений історичний період. Ця особливість дає їм змогу крізь віки донести інформацію про події, що часто не засвідчені в історичних документах, допомагає встановити давнє розселення народів (наприклад, на теренах України), територію їхнього поширення, особливості побуту, дає змогу відобразити розвиток промислів і ремесел, виявляє, кому належали топооб'єкти [1: 149]. „Топоніми є не лише географічними термінами, вони мають яскравий культурний компонент у семантиці” [2: 74], який допомагає ідентифікувати різночасові інформаційні блоки, пов'язані з життям і побутом людей, що населяли певні території.

Питання про використання топонімів у лінгводидактичному аспекті не втратило своєї актуальності й дотепер, оскільки ця група онімної лексики належить до безеквівалентної і потребує особливого підходу в процесі опанування мови.

Навчальна лексикографія – один із перспективних напрямів сучасної української лінгводидактики. Лінгвокраїнознавчий словник – один із важливих типів навчальних лексикографічних праць. Його мета – подати різні тематичні групи національно значущих лексичних одиниць мови, ознайомити чужоземців з найвагомішими національними реаліями, позначеними власними назвами [9: 259].

Кафедра українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка активно працює над створенням лінгвокраїнознавчого словника власних назв української мови. Світ побачило вже шість випусків: „Географічні назви” (автори випуску – З. Мацюк, Н. Станкевич та О. Кровицька), „Назви релігійних свят” (О. Антонів), „Назви державних свят і пам'ятних дат” (Д. Добрусинець), „Астрономічні назви” (І. Процик, Г. Тимошик), „Власні імена людей” (В. Кужелюк, Д. Якимович-Чапран), „Назви пам'ятних місць” (З. Василько).

Найменування меморіальних топонімів (у нашому випадку курганів) посідають важливе місце в українському мовно-культурному континуумі. З огляду на це ці

номени є важливим джерелом фонових знань, які здобуває чужоземець у процесі вивчення української мови. Означена група меморативів потребує ґрунтовного лінгвокраїнознавчого препарування. Назви курганів дають уявлення про різні культури, які активно розвивалися на українських землях, а артефакти, виявлені в похованнях, допомагають скласти враження про масштаби міжкультурних зв'язків українського народу і водночас демонструють його самобутність. Вивчення цієї групи онімної лексики крізь призму лексикографічного опрацювання допоможе чужоземцеві створити уявлення про історію, культуру, побут, традиції українського народу, що сприятиме правильному розумінню та використанню безеквівалентної і фонові лексики.

Приклад словникової статті:

ТОВСТ|А' МОГИ'Л|А, -ої -и, ж.

Насип над стародавнім похованням IV століття до н.е., розташований поблизу міста Орджонікідзе на Дніпропетровщині.

Висота кургану – 19 м, діаметр – 110 м.

Уперше поховання почав досліджувати український археолог і поет Борис Мозолевський у 1971 р. Під насипом виявили два поховання скіфських вельмож із слугами та кінями, зброєю, металевим і глиняним посудом та понад 600 золотими прикрасами.

Центральне (пограбоване) поховання мало розміри 4 м² і 1,3 м у висоту і належало цареві. У ньому знайшли залишки золотих бляшок, уламки металевого панцира, бойовий бронзовий пояс, золоту **нагайку** (різновид зброї), два ножі, двозубу виделку, частину **булави** (стародавня холодна зброя, що складалася з дерев'яної чи металеві ручки, до якої кріпилася куля з позолоченого срібла чи золота) і уламки двох залізних наконечників, чотири **сагайдаки** (футляри для зберігання стріл), бронзові **казани** (широкий металевий посуд для приготування страв) та глиняну **амфору** (посудина зі звуженим дном, високим і вузьким горлом та двома-трьома ручками).

До бічного поховання вело два коридори – **дромоси**, у яких знайшли 5 скелетів, два з яких належали членам царської сім'ї (цариці та сину), а решта, очевидно, слугам. Вбрання цариці, за свідченнями дослідників, було найбагатшим із будь-коли знайдених у царських курганах степової **Скіфії** (етнополітичне об'єднання, очолюване кочовиками-скіфами): головний убір – висока конічна шапка – був розшитий масивними золотими пластинами, золотими бляхами було розшито увесь її одяг і навіть черевички. На шиї виявили золоту **гривну** (нашийна прикраса, яка мала форму гладкого або крученого обруча) із сімома фігурками левів, що підкрадаються до оленя. На скронях – великі золоті сережки із зображенням богині, яка сидить на троні і простягає руки догори.

Щодо дитини, то біля її узголів'я стояли три дорогоцінні мініатюрні срібні посудини для вина: ваза-кубок, **ритон** (посудина у вигляді рогу), а також грецька чаша для пиття води – **кілік**. Цей набір символізував знатність роду немовляти. Іншими символами влади були: великий золотий браслет, пояс, розшитий золотими гудзиками, і золота гривна.

Найбільш прославила Товсту могилу чи не єдина в своєму роді знахідка – золота **пектораль** (прикраса, яку одягали на шию і яка закривала груди, інколи плечі), виготовлена із золота 958 проби. Її вага – 1150 г. Вона складається з 4 кручених порожнистих трубок, які утворюють **каркас** (внутрішня конструкція) виробу. На її кінцях – крихітні голівки левів, які тримають у пащах кільця для шнурка (так цар вішав прикрасу на шию).

Припускають, що триярусна будова пекторалі відображає уявлення **скіфів** (племена, які у VII – III ст. до н.е. проживали на територіях теперішньої України, Росії та Середньої Азії) про всесвіт. Унизу – боротьба коней з фантастичними **грифонами** (міфічні крилаті створіння з тілом лева та головою хижого птаха), дикими звірами. Можливо, це образ світу стихій, природи. Середній ярус заповнений великими, прикрашеними блакитною емаллю квітками, зображеннями гілок і птахів. Він може символізувати дерево життя – атрибут скіфської богині-матері Табіті, яка втілювала жіноче начало у природі та яку вважали богинею вогню. Верхній (основний) ярус показує сцени з життя кочових людей.

Товсту могилу вважають сімейною усипальницею царської родини, де спочатку було поховано „господаря пекторалі”, а згодом його дружину і дитину, коней у супроводі слуг, охоронців. Це найбагатший із розкопаних археологами скіфських курганів, що дав знахідки золотих виробів загальною масою 4,5 кг. Знайдені речі зберігають у Музеї історичних коштовностей України в Києві. Проте, як кажуть, найчастіше вони перебувають у надійному сховищі Національного банку України.

*** Досліджений у 1971 році відомим українським археологом Борисом Мозолевським курган Товста могила – найбагатший з усіх відомих на цей час скіфських царських курганів.*

Топоніми відображають історію матеріальної і духовної культури народу, природно-географічного середовища. Вивчення групи онімної лексики на позначення найменувань курганів крізь призму лексикографічного опрацювання допоможе чужоземцеві створити уявлення про історію, культуру, побут, традиції українського народу, що сприятиме правильному розумінню та використанню безеквівалентної та фонової лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко Г. Топоніми в оповіданнях Івана Франка та на заняттях української мови як іноземної / Г. Бойко // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – Вип. 4. – С. 149–156.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного : методическое руководство / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Рус. язык, 1983. – 248 с.
3. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 1. Географічні назви / уклад. О. Кровицька, З. Мацюк, Н. Станкевич. – Львів, 2005. – 90 с.
4. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 2. Назви релігійних свят / уклад. Л. Антонів. – Львів, 2006. – 67 с.
5. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 3. Назви державних свят і пам'ятних дат / уклад. Д. Добрусинець. – Львів, 2006. – 72 с.
6. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 4. Астрономічні назви / уклад. І. Процик, Г. Тимошик. – Львів, 2006. – с.
7. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 5. Імена людей / уклад. В. Кужелюк, Д. Якимович-Чапран. – Львів, 2007. – 60 с.
8. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 6. Назви пам'ятних місць / уклад. З. Василько. – Львів, 2010. – 110 с.
9. Процик І. Перший український лінгвокраїнознавчий словник власних назв / І. Процик // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький національний університет; наук. ред. Анатолій Загнітко. – Донецьк, 2009. – Вип. 19. – С. 259–263.

*Стаття надійшла до редакції 05.02.2014
доопрацьована 10.02.2014
прийнята до друку 12.02.2014*

THE NAMES OF UKRAINIAN TUMULI FROM THE PERSPECTIVE OF LANGUAGE AND CULTURAL STUDIES

Iryna Zukh, Halyna Tymoshyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Applied Linguistics,
1/233, Universytetska St., 79001 Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55*

The language and cultural studies material, which is included in the names of tumuli, helps to improve the foreign student's knowledge of the history, culture and traditions of Ukrainians and to become acquainted with a section of the language picture of the world of the Ukrainian nation. The systematization and research of this group of vocabulary through the lens of lexicographic treatment belong to the sphere of important tasks of lingo-didactics.

Key words: toponym, memorative, names of tumuli, lingo-didactical aspect, language and cultural studies dictionary.

НАИМЕНОВАНИЯ УКРАИНСКИХ КУРГАНОВ В АСПЕКТЕ ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИХ СТУДИЙ

Ирина Зух, Галина Тимошик

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1, ауд. 233, 79001 Львов, Украина
тел.: 032 239 43 55
эл. почта: halyna.tymoshyk@gmail.com*

Изложен лингвострановедческий материал, содержащийся в наименования курганов и способствующий углублению знаний иностранного студента истории, культуры, традициях украинцев, а также ознакомлению с фрагментом языковой картины мира украинского народа. Предложена систематизация и изучение этой группы онимной лексики сквозь призму лексикографической обработки.

Ключевые слова: топоним, меморатив, наименования курганов, лингводидактический аспект, лингвострановедческий словарь.